

УДК 336.1:378

**Бенедик Ю. Ю., викладач-стажист, здобувач кафедри фінансів
(Національний університет “Острозька академія”, м. Острог)**

ВЗАЄМОЗВ’ЯЗОК МІЖ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА ЯКІСТЮ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ, ЯКІ ВІН НАДАЄ

У статті виявлено взаємозв’язок між фінансовою стійкістю державного вищого навчального закладу та якістю освітніх послуг, які він надає, визначено низку чинників, що безпосередньо впливають на якість та фінансову стійкість закладу, запропоновано комплекс заходів щодо покращення якості освітніх послуг і підвищення фінансової стійкості державного вищого навчального закладу в Україні

В статье обнаружена взаимосвязь между финансовой стойкостью государственного высшего учебного заведения и качеством образовательных услуг, которые он предоставляет, определено ряд факторов, которые непосредственно влияют на качество и финансовую стойкость заведения, предложен комплекс мероприятий по улучшению качества образовательных услуг и повышению финансовой стойкости государственного высшего учебного заведения в Украине

The article investigates the interconnection between financial stability of state university and quality of its educational services, determines a lot of factors which influence on quality of educational services and financial stability of state university, offers the ways to improve quality of educational services and increase financial stability of Ukrainian state university

На сучасному етапі розвитку державний вищий навчальний заклад змушений самостійно залучати фінансові ресурси, намагатися

ефективно їх використовувати для забезпечення своєї безперервної успішної діяльності та надання якісних освітніх послуг. ВНЗ прагне фінансової стійкості, що визначається таким станом фінансових ресурсів, який відповідає потребам розвитку та вимогам ринку. Проте сьогодні забезпечення фінансової стійкості ДВНЗ є найважливішою економічною проблемою, вирішення якої сприятиме мінімізації рівня фінансового ризику, пов'язаного зі структурою джерел формування капіталу закладу, та підвищенню якості освітніх послуг, які він надає.

Окремі науково-методичні підходи щодо визначення та оцінки фінансової стійкості ДВНЗ та підвищення якості освітніх послуг, які він пропонує на ринку, розглядаються у працях таких вітчизняних вчених, як: Т. Боголіб, І. Вакарчука, Л. Греченкової, С. Греченкова, О.Голубенка, М. Ігнатовича, В. Коцура, В. Лугового, Г. Матициної, С.Ніколаєнка, М. Смирного та інших. Серед зарубіжних вчених зазначеним питанням значну увагу приділяють М. Розенбаум, Х.Сєбкова, Т. Шевальє, Жан-Клод Ейшер та інші.

Надбання названих вчених є значними, однак у цілому зазначена проблема залишається недостатньо вивченою як в українській, так і в світовій науці. Більш важливим, на нашу думку, є визначення та наукове обґрунтування взаємозв'язку між фінансовою стійкістю державного вишу та якістю, наданих ним, освітніх послуг. Також особливої уваги сьогодні заслуговує пошук додаткових джерел фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в Україні, що є визначальним чинником забезпечення та покращення фінансової стійкості ДВНЗ.

Мета дослідження полягає у виявленні взаємозв'язку між фінансовою стійкістю державного вищого навчального закладу та якістю освітніх послуг, які він надає, а також у визначенні низки факторів, які безпосередньо впливають на якість та фінансову стійкість закладу, у формуванні комплексу заходів щодо покращення якості освітніх послуг та підвищення фінансової стійкості вишу в Україні.

Основною умовою забезпечення здатності ДВНЗ зберігати заданий режим функціонування за найважливішими фінансово-економічними показниками є його стійкість, тобто спроможність забезпечувати стабільні соціально-економічні показники та ефективно адаптуватися до змін, викликаних дією внутрішніх та зовнішніх чинників.

Поняття „фінансова стійкість” суб’єктів господарювання є надзвичайно розповсюдженим, широко вживаним і багатозначним. Проте, що стосується вищого навчального закладу – майже відсутнє. Оскільки державний заклад вищої освіти України належить до бюджетних установ, які є неприбутковими організаціями, то спробуємо з’ясувати сутність поняття фінансової стійкості ДВНЗ з погляду бюджетної організації. Так, у монографії „Облік та аналіз діяльності бюджетних установ” С.О. Левицька зазначає, що „фінансова стійкість – це постійне стабільне перевищення доходів над видатками, передбаченими кошторисом, що дозволяє вільне маневрування коштами в залежності від змін пріоритетності напрямків основної статутної діяльності” [3, с. 160]. Т.М. Боголіб стверджує, що коефіцієнти оцінки фінансової стійкості ВНЗ дозволяють виявити рівень фінансового ризику, пов’язаного зі структурою джерел формування капіталу закладу, а відповідно і ступінь його фінансової стабільності в процесі передбачуваного розвитку [2, с. 34].

Щодо оцінки фінансової стійкості ДВНЗ, то при її здійсненні використовуються такі коефіцієнти:

1. Коефіцієнт автономії (КА)

$$КА = СК/К, \quad (1)$$

де, СК – сума власного капіталу ВНЗ на певну дату;

К – загальна сума капіталу ВНЗ на певну дату.

Цей коефіцієнт показує, в якому ступені обсяг використовуваних ВНЗ активів сформований за рахунок власного капіталу і наскільки він незалежний від зовнішніх джерел фінансування.

2. Коефіцієнт фінансування (КФ)

$$КФ = ЗК/СК, \quad (2)$$

де, ЗК – сума залученого ВНЗ запозиченого капіталу (середня або на певну дату);

СК – сума власного капіталу ВНЗ (середня або на певну дату).

Він характеризує обсяг залучених запозичених коштів на одиницю власного капіталу, тобто ступінь залежності ВНЗ від зовнішніх джерел фінансування.

3. Коефіцієнт заборгованості (КЗ)

$$КЗ = ЗК/К, \quad (3)$$

де, ЗК – сума залученого ВНЗ займаного капіталу (середня або на певну дату);

К – загальна сума капіталу ВНЗ (середня або на певну дату).

Цей коефіцієнт показує частку запозиченого капіталу в загальній сумі, що використовується.

4. Коефіцієнт поточної заборгованості (КПЗ)

$$\text{КПЗ} = \text{ЗК}_к / \text{К}, \quad (4)$$

де, $\text{ЗК}_к$ – сума залученого ВНЗ коротко запозиченого капіталу (середня або на певну дату);

К – загальна сума капіталу ВНЗ (середня або на певну дату).

Він характеризує частку короткотермінового запозиченого капіталу в загальній сумі, що використовується.

5. Коефіцієнт довготермінової фінансової незалежності (КДН)

$$\text{КДН} = (\text{СК} + \text{ЗК}_д) / \text{А}, \quad (5)$$

де, СК – сума власного капіталу ВНЗ (середня або на певну дату);

$\text{ЗК}_д$ – сума запозиченого капіталу, залученого ВНЗ на довготерміновій основі (на період більше одного року);

А – загальна вартість всіх активів ВНЗ (середня або на певну дату).

Цей коефіцієнт показує, в якому ступені загальний обсяг використовуваних активів сформований за рахунок власного і довготермінового запозиченого капіталу ВНЗ, тобто характеризує ступінь його незалежності від короткотермінових запозичених джерел фінансування [2, с. 34-35].

Показники, які використовуються для оцінки фінансової стійкості, характеризують ступінь спроможності закладу нести відповідальність і вчасно погашати свої поточні та довготермінові зобов'язання. Таким чином, ВНЗ буде фінансово стійким за умови наявності в нього достатньої кількості фінансових ресурсів як для забезпечення стабільного функціонування, так і перспективного розвитку. Важливою умовою стабільності ДВНЗ є розмір власного капіталу, який повинен відповідати величині використовуваних ВНЗ активів, тобто підтверджувати його незалежність від зовнішніх джерел фінансування. Оскільки складовою власного капіталу закладу вищої освіти в Україні є фінансовий результат виконання кошторису за загальним та спеціальним фондами, то він суттєво впливає на величину власного капіталу. Сьогодні, в умовах фінансово-економічної кризи, фінансування діяльності ВНЗ з державного бюджету значно скорочується і призводить до виникнення негативного фінансового результату виконання кошторису по загальному фонду. Це, своєю чергою, обмежує можливості ДВНЗ в

реалізації його основних функцій та зменшує величину власного капіталу. На відміну від результату виконання кошторису за загальним фондом, результат за спецфондом повністю залежить від цілеспрямованої та ефективної діяльності державного вищого навчального закладу в сфері надання додаткових послуг:

- навчання іноземних та вітчизняних студентів у вищих навчальних закладах понад державне замовлення в межах ліцензованого обсягу прийому (на умовах договору або контракту з фізичними та юридичними особами);
- здобуття другої вищої освіти;
- навчання слухачів підготовчих відділень вищих навчальних закладів;
- повторне вивчення відрахованими студентами окремих дисциплін і курсів з наступним складанням іспитів;
- прийом кандидатських іспитів;
- довузівська підготовка;
- курси, гуртки, факультативи, групи з вивчення іноземних мов, комп'ютерної підготовки та інше;
- переведення з одного до іншого вищого навчального закладу та поновлення навчання студентів, за винятком осіб, які перебували в академічній відпустці та переводяться або поновлюються з об'єктивних причин;
- консультації для різних категорій населення тощо [1].

Таким чином, фінансова стійкість закладу залежить від раціонального використання бюджетних коштів в основних оборотних фондах, підтримання запасів нормованих засобів на мінімальному рівні, своєчасності розрахунків по зобов'язаннях з постачальниками, фінансовими органами та вміння заробляти кошти самостійно.

Щодо якості освітніх послуг та її підвищення, то це є найголовнішою цільовою настановою всього колективу ВНЗ, старанності особистості, що здобуває вищу освіту, суспільства та держави. Саме ця тенденція є основою всіх документів Болонського процесу, у числі провідних принципів якого фігурує забезпечення високої якості освіти за допомогою введення єдиної методології й технології керування якістю, розвитку зв'язків у межах Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти.

Питання якості освітніх послуг, які надаються ДВНЗ є досить актуальним. Його вирішення є пріоритетним для вчених Інституту

вищої освіти. Саме тому 21 травня 2009 року відбулося засідання Президії Академії педагогічних наук України, на якому було розглянуто питання про роботу Інституту вищої освіти з розроблення теоретико-методологічних засад підвищення якості вищої освіти. Пріоритет, принципи та складові якості зі створення привабливого та конкурентоспроможного європейського простору вищої освіти (ЄПВО) впливають з Бельгійського комюніке «Болонський процес 2020 - Європейський простір вищої освіти в новому десятиріччі», Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в ЄПВО, європейських рамок кваліфікацій для ЄПВО та для навчання впродовж життя, проекту Європейської комісії «Настроювання освітніх систем у Європі», Європейської системи трансферу і накопичення кредитів й іншої документації вищої освіти на дослідницько-інноваційно-ціннісний тип особистісного та суспільного розвитку, трициклової організацію вищої школи, що є невід'ємною частиною системи формальної, неформальної та інформальної освіти протягом життя. Проте в Україні ще не завершено формування вітчизняної концепції та системи гарантій якості вищої освіти. Основні труднощі пов'язані з уточненням стратегічних цілей, завдань і функцій вищої освіти, її місця та ролі в рівневій, галузевій і типовій організації безперервної освіти; невідповідністю кількісних параметрів вищої школи ресурсному забезпеченню, що призводить до низької її якості, слабкості конкурсної основи здобуття вищої освіти. Кількість ліцензійних місць у вищій школі значно перевищує її реальну кадрову, наукову, інформаційну спроможність, а також відчувається брак законодавчих перетворень у сфері функціонування вищої освіти [4, с. 7]. Тому вищій освіті необхідне подальше зміцнення науково-дослідницького, кадрового та організаційного потенціалу установ ВНЗ, внесення пропозицій щодо вдосконалення законодавства вищої школи, проведення науково-комунікаційних заходів, розгортання міжнародного співробітництва, підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Все це сприятиме підвищенню якості науково-методологічного та методичного супроводу модернізації вищої освіти в Україні, її інтеграції в європейські простори вищої освіти та досліджень відповідно до Болонського процесу та Лісабонської стратегії [5, с. 4].

Таким чином, на основі вищезазначеного спробуємо схематично відобразити взаємозв'язок між фінансовою стійкістю ДВНЗ та якістю освітніх послуг, які він надає (на рис. 1).

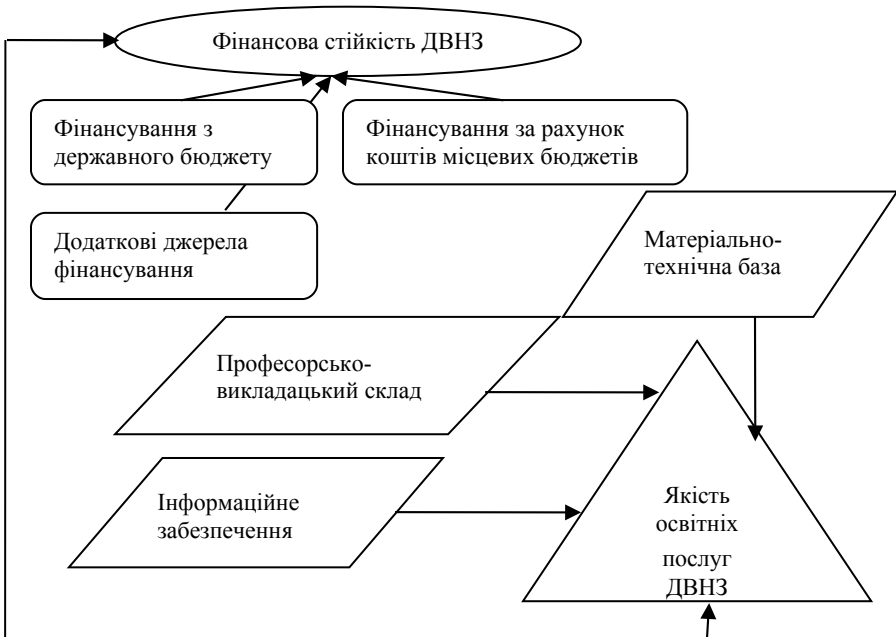

Рис. 1. Взаємозв'язок між фінансовою стійкістю ДВНЗ та якістю освітніх послуг, які він надає

Суть наведеного взаємозв'язку полягає в тому, що фінансова стійкість ДВНЗ сприяє збільшенню якості освітніх послуг. Оскільки належне фінансування та мінімізація рівня фінансового ризику вишу, пов'язаного із структурою джерел формування його капіталу, сприяють збільшенню видатків закладу на покращення матеріально-технічної бази, інформаційного забезпечення, підвищення рівня викладання за рахунок стажування професорсько-викладацького складу за кордоном, участі студентів та викладачів в обмінних програмах, всеукраїнських вишівських та міжвишівських, міжнародних конференціях та форумах, конкурсах та олімпіадах, функціонуванні науково-дослідних лабораторій, забезпечення належних баз проходження практик, що в подальшому сприятиме високій конкурентоспроможності випускника цього вишу на вітчизняному та світовому ринку праці.

Свою чергою якість освітніх послуг, які надає фінансово стійкий ДВНЗ сприяє покращенню його іміджу та рейтингу серед інших вищих навчальних закладів. А це збільшує зацікавленість до його діяльності спонсорів, меценатів та влади, привертає увагу абітурієнтів

та їхніх батьків як у межах України, так і за кордоном, тобто дає можливість стовідсотково забезпечити ліцензійний набір не лише за рахунок бюджетних місць, а й контракту. Завдяки цьому залучаються додаткові фінансові ресурси, які підвищують фінансову стійкість державного вищого навчального закладу.

Отже, із вищезазначеного випливають такі висновки:

1. Взаємозв'язок між фінансовою стійкістю державного вищого навчального закладу та якістю освітніх послуг, які він надає, дійсно існує. Проте детальніше всі його аспекти можна з'ясувати на основі більш складного аналізу з використанням інтегральних показників фінансової стійкості та якості, що є об'єктом наших майбутніх досліджень у цій сфері;

2. Для покращення якості освітніх послуг необхідно:

- забезпечити престиж професії викладача ДВНЗ за рахунок збільшення оплати його праці;

- раціонально використовувати кошти загального та спеціального фонду для задоволення основних потреб функціонування ВНЗ.

3. Для підвищення фінансової стійкості ДВНЗ потрібно:

- на основі дотримання облікової політики забезпечити належне здійснення бухгалтерського: фінансового, податкового та управлінського обліку формування та використання фінансових ресурсів ДВНЗ;

- забезпечити стабільне надходження коштів за рахунок: платної форми навчання, здійснення науково-дослідних розробок, функціонування відділів аспірантури та докторантури, редакційно-видавничого відділу, оренди приміщень, короткострокових та довгострокових кредитів, коштів міжнародних благодійних фондів розвитку, грантів, інвестицій та інше.

1. Постанова КМУ від 20 січня 1997 р. № 38. «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами». 2. Боголіб Т.М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: Монографія. – К.: Міленіум, 2006. – 506 с. 3. Левицька С.О. Облік та аналіз діяльності бюджетних установ: Монографія. – Рівне: УДУВГП, 2004. - 233 с. 4. Розроблення теоретико-методологічних засад підвищення якості вищої освіти // Педагогічна газета. - № 5 (178). – Травень. - 2009. 5. Інститут вищої освіти – ровесник Болонського процесу // Педагогічна газета. - № 7 (180). - Липень. – 2009.
Рецензент: д.е.н., професор Левицька С. О.